

ONDERZOEK DOOR
HEMBYSE ARCHEOLOGIE :
site Gent, Geeraard De Duivelsteen

Voorliggend document is een:

Historisch/archeologisch onderzoek	☐
Verslag van resultaten (archeologienota of nota)	☐
Aanvraag toelating vooronderzoek	☐
Aanvraag onderzoek i.k.v. wetenschappelijke vraagstelling	☐
Programma van Maatregelen (archeologienota of nota)	☒
Archeologierapport (vlakdekkende opgraving)	☐
Eindrapport (vlakdekkende opgraving)	☐
Privacyfiche (enkel AOE)	☐
Ander:	☐

MAATREGELLEN :

geen maatregelen

INHOUDSOPGAVE

1	Administratieve fiche.....	3
1.1	Situering van het onderzoeksgebied	3
1.2	Projectcodes of ID nummers.....	5
1.3	Betrokken actoren	5
1.4	Bewaring van de data	7
2	Staat van het onderzoeksgebied	8
2.1	Afbakening	8
2.2	Geplande toestand.....	9
2.2.1	Originele gewestplan	9
2.2.2	RUP/PRUP/BPA ?.....	10
2.2.3	Beschrijving geplande werken	11
2.2.3.1	Algemene beschrijving	11
2.2.3.2	Impact van de geplande werken	14
2.3	Bestaande toestand	16
2.3.1	Gekarteerd landgebruik.....	16
2.3.2	Gekarteerde bodembedekking.....	18
2.3.3	Plaatsbezoeken	20
2.3.3.1	13 november 2019	20
2.3.3.2	20 november 2019	24
2.3.3.3	14 september 2021	27
2.4	Het archeologietraject	29
2.4.1	Historiek, fasering	29
2.4.2	Beslissingsboom.....	30
2.4.3	Onderzoeksopdracht	31
3	Dataset en waardering	33
3.1	Bestaande data.....	33
3.2	Ontbrekende data	34
3.3	Waardering.....	37
4	Literatuuroverzicht	39
4.1	Naslagwerken.....	39
4.2	Online bronnen	42
5	Lijst van figuren	43

1 Administratieve fiche

1.1 Situering van het onderzoeksgebied

Gewest	Vlaams Gewest	
Gemeente	Gent	
Deelgemeente	n.v.t.	
Straat en straatnummer	Geeraard de Duivelstraat 1	
Lambert 72-coördinaten	W	X: 105077,760/Y: 193738,776
	O	X: 105135,307/Y: 193755,313
Oppervlakte	1738,899m ²	0,17 ha
Oppervlakte bodemingreep	575m ²	
<p>HEMBYSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - 2020 A 361 - Aanmaakdatum van plan nr. 100: 21/01/2020 - Onderwerp: Topografische situering <p>Onderzoeksgebied</p> <p>60 meter</p> <p>Afdrukschaal (A5) 1:2 000</p> <p><small>X-Y, meters (metric). Coordinate system: Belge, Lambert 1972.</small></p>		
Kadastrale situering	Afdeling	Gent/ 3
	Sectie	C
	Percelen	570P

Datum van toekenning van de onderzoeksopdracht aan Hembyse bv	28 november 2019
Situering van de opdracht binnen het archeologietraject	Archeologienota
Wettelijk kader	Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013. Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014.
Opgemaakt volgens :	De Code van Goede Praktijk (hierna: CGP) voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en voor het gebruik van metaaldetectoren, werd op 11 december 2015 door de bevoegde minister vastgesteld. Sinds 1 april 2016 vervangt de Code van Goede Praktijk definitief de archeologische Minimumnormen. Sinds 1 april 2019 geldt versie 4.0 van de Code.
Duur van de opdracht	½ werkdag : aanpassing archeologienota
Kostprijs van de opdracht (enkel zichtbaar in privacyfiche)	

1.2 Projectcodes of ID nummers

	Projectcode	ID nummer
Bureaustudie, wetenschappelijke vraagstelling	2020 A 361	ID1009
Bureaustudie, archeologienota	2021 H 320	ID21213
Opgraving, wetenschappelijke vraagstelling	2020 C 211	ID1009
Interne projectsigle Hembyse BV	GEN-DUI	

1.3 Betrokken actoren

Erkend archeoloog (rechtspersoon)	Hembyse BV (OE/ER/Archeoloog/2017/00193)
Erkend archeoloog (natuurlijk persoon)	Bart De Smaele (OE/ERK/Archeoloog/2015/00070)
Veldwerkleider	Bart De Smaele
Assistent-archeoloog/archeologen	
Aardkundige, assistent-aardkundige	Hadewijch Pieters (OE/ERK/Archeoloog/2017/00168)
Conservator	
Natuurwetenschapper	
Geofysicus	
Materiaaldeskundige	
Fysisch-antropoloog	
Andere (regio)specialisten	Gunter Stoops (Dienst Stadsarcheologie Gent)
	Inge Zeebroek (AOE)
Initiatiefnemer en zakelijkrechthouder van het	

archeologisch ensemble (enkel zichtbaar in de privacyfiche)	Privaatrechtelijk	☒
	Publiekrechtelijk	☐
Omgevingsvergunning:	Verkaveling van gronden (verkaveling)	☐
	Verkaveling van gronden (afsplitsing)	☐
	Stedenbouwkundige handelingen (slopen)	☒
	Stedenbouwkundige handelingen (bouwen)	☒
Bevoegde overheid	Vlaamse Overheid, Agentschap Onroerend Erfgoed	
	Regio West	

1.4 Bewaring van de data

Plaats en jaar van uitgave	Gentbrugge, 2025
Wettelijk depot	ISSN 2566-2732
Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie, volgnummer:	394
Bibliografische referentie	De Smaele B. & Pieters H., 2025. <i>Archeologienota naar aanleiding van de herbestemming van het Geeraard De Duivelsteen te Gent – aanpassing op basis van gewijzigde plannen</i> , Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie 394, Gentbrugge.
Bewaring van archief en ruwe data	Hembyse BV Vogelhoekstraat 25A 9050 Gentbrugge
Bewaring archeologisch ensemble	n.v.t.
Gebruiker van het archeologisch ensemble	n.v.t.
Bevoegde IOED/OEGemeente	OEGemeente Gent
Bevoegd Onroerend Erfgoeddepot (definitieve bewaarplaats van het archeologisch ensemble)	De Zwarte Doos

2 Staat van het onderzoeksgebied

2.1 Afbakening

Na het toekennen van de uitvoering van de onderzoeksopdracht aan Hembyse Archeologie is de eerste stap het bepalen van de exacte afbakening waarbinnen het desbetreffende onderzoek dient te worden uitgevoerd. De cartografische weergave daarvan kan worden teruggevonden in de administratieve fiche. De werkelijke staat (niet alleen stoffelijk, maar ook wat betreft eigendom, pachtovereenkomsten, uitvoeringstermijnen, financiële implicaties, enz.) van het onderzoeksgebied is immers één van de parameters op basis waarvan het correcte archeologietraject wordt bepaald (zie verder).

Het onderzoeksgebied is een (op kaart) afgebakend geheel, waarbij de afbakening op basis van een aantal parameters gebeurd is. Het onderzoek spitst zich toe op alle data binnen dit afgebakende geheel, maar in functie van het specifieke data-assessment (bijvoorbeeld landschappelijke of historische data) worden ook gegevens buiten dit geheel in rekening gebracht.

Het onderzoeksgebied is middels een polygoon (shapefile: *.shp-bestandsformaat, opgemaakt het GIS-platform ArcGIS), afgebakend op basis van de kadastrale kaart en/of het GRB, tenzij anders beschreven.

Terminologie: het is belangrijk om te weten dat:

- het “onderzoeksgebied” is het specifieke geheel binnen deze afbakening.
- de “onderzoekszone” is het ruimere regionale kader waarbinnen data ingezameld wordt, dit kader varieert van onderzoeksgebied tot onderzoeksgebied.
- het “projectgebied” is het deel van het “onderzoeksgebied” waarbinnen de initiatiefnemer de geplande werken wil laten plaatsvinden.

Deze terminologie wordt niet gespecificeerd in de CGP en is dus niet bindend.

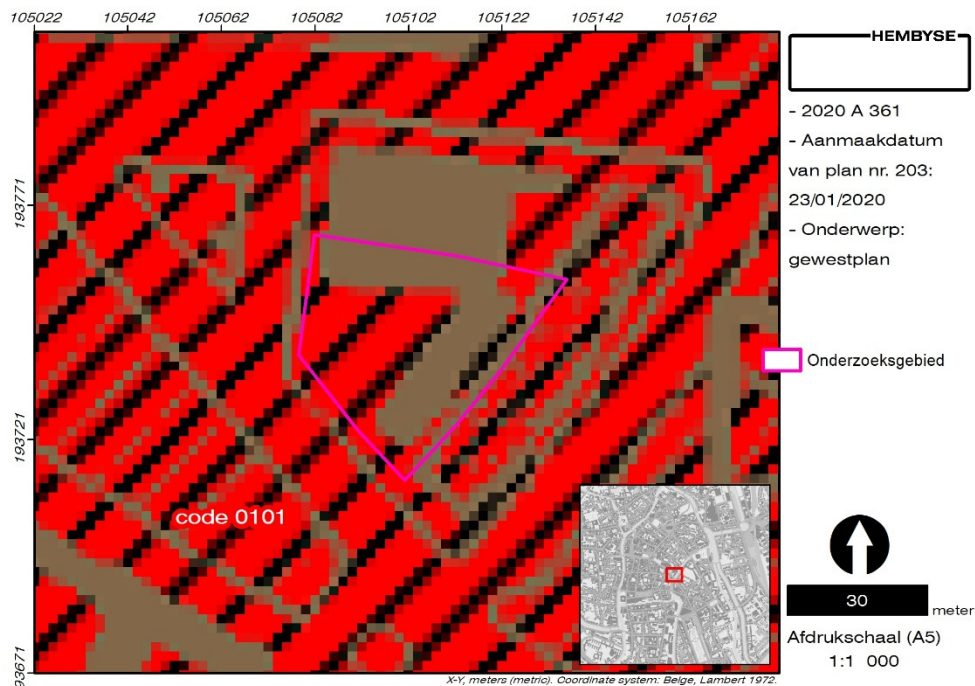
2.2 Geplande toestand

Binnen dit afgebakende onderzoeksgebied wordt een nieuwe ontwikkeling gepland, die gebonden is aan een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden of voor het uitvoeren van stedenbouwkundige handelingen. De mogelijkheden tot ontwikkeling van een welbepaald gebied zijn beperkt door de ruimtelijke verordenende plannen, die vanaf de jaren 1960 van de 20^e eeuw opgemaakt zijn om de ongebreidelde aanwas van gebouwen en de inname van de open ruimte te structureren.

In 1962 werd via de "Wet op de Stedebouw" beslist tot de opmaak van een nationaal plan, streekplannen en gewestplannen. De gewestplannen zouden waar nodig aangepast en verder gedetailleerd kunnen worden door algemene plannen van aanleg (APA) en bijzondere plannen van aanleg (BPA). Er werden 48 afzonderlijke plangewesten aangewezen en hoewel meestal wordt gesproken over "het gewestplan", bestaat het in realiteit dus uit verschillende deelplannen, die elk afzonderlijk werden goedgekeurd tussen 1976 en 1980.

2.2.1 Originele gewestplan

Gent valt binnen het gewestplan 'het Gentse en Kanaalzone', dat dateert uit 1977. Het onderzoeksgebied bevindt zich volgens dat gewestplan in een "woongebied met culturele, historische en/of esthetische waarde" (code 0101). Het betreft inderdaad een gebied met gebouwen die beschermd zijn als monument, met name het Geeraard De Duivelsteen.

Figuur 1. Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van het gewestplan.

Het gewestplan is een verouderd planningsinstrument dat van kracht is op die plekken waar het niet vervangen werd door een nieuwer plan. De meest recente gewestplannen dateren van het jaar 2000. Hierna zijn de bestemmingen van het gewestplan op vele plaatsen gewijzigd door de opmaak van ruimtelijke en provinciale uitvoeringsplannen en bijzondere plannen van aanleg.

2.2.2 RUP/PRUP/BPA ?

Het digitaal beschikbare gewestplan is echter enkel geschikt voor een gebruik op middenschalig niveau. In het verleden werden bestemmingsplannen aangemaakt om het oude gewestplan te verfijnen. Voor het grootstedelijk gebied Gent werd een RUP opgesteld, maar dit behelst geen wijziging voor het huidige onderzoeksgebied. Het gewestplan uit 1977 is dus nog geldig.

Bijgevolg zijn binnen het projectgebied slechts werken en handelingen toegelaten die verenigbaar zijn met de cultuurhistorische identiteit van het gebied en de aanwezige waardevolle gebouwen.

2.2.3 Beschrijving geplande werken

2.2.3.1 Algemene beschrijving

Binnen het kader van de ruimtelijke bestemming van het onderzoeksgebied wenst de initiatiefnemer (zie privacyfiche, enkel te raadplegen door het Agentschap Onroerend Erfgoed, nvdr.) de bestaande panden te moderniseren. In functie van de impact op het archeologisch kennispotentieel moet de focus worden gelegd op de volgende werken (die ondergronds en gelijkgronds plaatsvinden):

- ✚ Het rooien van de bestaande bomen
- ✚ Het bouwen van een technische ruimte
- ✚ Het plaatsen van een hemelwaterput
- ✚ Het plaatsen van een trap tussen de Limburgstraat en de kade
- ✚ Het versterken van de kade met micropalen en het plaatsen van een nieuwe, zwevende kade
- ✚ Het planten van twee nieuwe bomen
- ✚ Het plaatsen van twee liftputten
- ✚ Het vernieuwen van de vloer en het aanleggen van een verwarmingssysteem in de waterhal/watervleugel/crypte

In 2025 is de bestaande vergunningsaanvraag aangepast, daarom is een aanpassing van de archeologienota en het programma van maatregelen noodzakelijk. Het gaat om een functiewijziging van een beschermd monument – met name het Geeraard de Duivelsteen – van een werk- en ontmoetingsplaats voor jongeren, gekoppeld aan een evenementruimte en 4 appartementen, naar een werk- en ontmoetingsplaats voor jongeren, gekoppeld aan een evenementruimte, een appartement en kantoorruimtes.

Dit omvat:

- ✚ Functiewijziging;
- ✚ Het bouwen van een technische ruimte, groter dan voorzien in de eerste vergunningsaanvraag;
- ✚ Grotere volumes regenwaterputten en septieken.

Figuur 2. Inplantingsplan van de ontworpen toestand gelijkvloers en het funderingsplan -1 (onder).

Een beknopte beschrijving van deze werken luidt als volgt.

- Het rooien van de bestaande bomen: dit is in eerste instantie de Amerikaanse eik op de binnentuin en de vegetatie tussen de Limburgstraat en de kade. Van deze werken is de diepte van de bodemingreep afhankelijk van de diepte van de wortelstelsels, maar doorgaans wordt de boom aan de stam afgezaagd en de stronk uitgefreesd. De bodemingreep is ondiep.

- Het bouwen van een technische ruimte: deze technische ruimte bevindt zich tussen de donjon, de Limburgstraat en de watervleugel en wordt tot 4 meter onder het niveau van de tuin uitgegraven. Deze technische ruimte wordt in de BA2025 vergroot. Deze is reeds gebouwd, de uitgraving is gebeurd onder archeologische begeleiding.
- Het plaatsen van een hemelwaterput: deze sluit aan op de technische ruimte en wordt 2,7 meter diep uitgegraven. In de BA2025 is sprake van drie hemelwaterputten en een septische put. Deze zijn reeds geplaatst, de uitgraving is gebeurd onder archeologische begeleiding.
- Het plaatsen van een trap tussen de Limburgstraat en de kade: deze trap wordt geplaatst na het verwijderen van de vegetatie en overbrugt het 3,5 meter hoogteverschil tussen de Limburgstraat en de kade. De bodemingreep is ondiep en beperkt zich tot de diepte van de te plaatsen trapelementen.
- Het versterken van de kade met micropalen en het plaatsen van een nieuwe, zwevende kade. De palen hebben een diameter van 15 centimeter en hebben nauwelijks impact op de oeversedimenten. Het plaatsen van de zwevende kade heeft geen impact op de bestaande kade.
- Het planten van twee nieuwe bomen: deze bomen worden in de tuin geplant met plantgaten van 2 meter diameter en een diepte van 0,8 meter.
- Het plaatsen van twee liftputten: het gaat om een liftput in de woning en een liftput in de donjon, respectievelijk 2,5 meter x 1,55 meter x 1,5 meter en 1,94 meter x 1,71 meter x 1,3 meter.
- Het vernieuwen van de vloer en het aanleggen van een verwarmingssysteem in de waterhal/watervleugel/crypte. Het gaat om een volledige uitgraving van de vloer in de crypte met een diepte van 45 centimeter en een uitgraving van de sleuven voor de verwarming met een aanvullende diepte van 55 centimeter.

Voor meer gedetailleerde plannen en snedes (indien van toepassing) wordt verwezen naar de bijlagen van deze archeologienota.

Deze geplande werken maken de opmaak van een archeologienota, die deel uitmaakt van de omgevingsvergunning, noodzakelijk.

De geplande renovatie heeft een nefaste impact op de bodem in het desbetreffende gebied (cf. infra). Het archeologisch kennispotentieel van het gebied is groot, waardoor de aanwezige archeologische sporen direct bedreigd worden.

Een groot deel van de oppervlakte wordt niet geroerd en het grootste deel van de werken bevindt zich bovengronds en aan de bestaande panden.

De bodemingrepen, met uitzondering van het plaatsen van micropalen van 15 centimeter in de bestaande kade, omvatten een totale oppervlakte van 625 m². Voor een schematische weergave van de verschillende onderzoekszones (inclusief oppervlaktes), zie plannen 923, 924, 929 en 930 in § *Omschrijving van de maatregelen*.

De aanpassing ten opzichte van de eerste bouwaanvraag heeft betrekking op een functiewijziging (geen bodemingrepen) enerzijds, maar anderzijds op de vergrote oppervlakte van de technische ruimte en het plaatsen van een groter volume aan regenwaterputten.

Figuur 3. Situering van de werkputten ten opzichte van de geplande werken in de BA2025.

De zone van de regenwaterputten is onderzocht in werkput 26, waar werd vastgesteld dat er reeds een grote mate van versterking van de bodem is

gebeurd, dit door de aanwezigheid van oudere septieken en hemelwaterputten, met name uit de 20^e eeuw. Deze waren niet ingegraven in een complexe antropogene stratigrafie (leeflagen, afvallagen, ...), maar in een dun puinpakket bovenop een zuiver alluvium. Dit zuiver alluvium is goed gedocumenteerd in het vlakdekkend archeologisch onderzoek en is het voorwerp van verder natuurwetenschappelijk onderzoek (cf. archeologierapport). Dit was een bevestiging van de vaststellingen in werkputten 10, 11, 12 en 15, waarbij de conclusie is dat de tuin tijdens de renovatiewerken in de fase Verhaegen en de sloop van de stadsvleugel is verstoord tot in het Scheldealluvium.

De vier putten (hemelwater en septiek) bevinden zich volledig binnen de contouren van werkput 26 en niet zoals indicatief aangegeven in de bouwaanvraag. Dit zal ook blijken uit de asbuil van de site, na oplevering der werken. De bodemingrepen ter hoogte van de putten in de nieuwe bouwaanvraag omvat dus geen nieuwe bodemingrepen die archeologisch onderzocht dienen te worden.

De uitbreiding van de technische ruimte ten opzichte van de eerste bouwaanvraag heeft evenmin een negatieve impact op het archeologisch kennispotentieel, omwille van dezelfde redenen als bij de putten: de technische ruimte is al gebouwd en die zone is volledig archeologisch opgevolgd. De opvolging is gestart bij de opgraving van de archeologische sporen en structuren in werkput 22, waarbij enkel de dieper bewaarde structuren bewaard waren (één slecht bewaarde muurstructuur en één waterput). In westelijke richting werd eenzelfde situatie aangetroffen als in werkputten 26 en 10, waarbij een dunne puinlaag uit de 20e eeuw rechtstreeks op een zandig Scheldealluvium lag. De oudere sporen en structuren, indien deze al aanwezig zouden geweest zijn, waren verstoord. Dit was het beeld dat reeds gekend was uit de sonderingsputten 11 en 12, waardoor met zekerheid kan worden gesteld dat de smalle strook tussen werkputten 11 en 22 geen archeologische sporen of structuren bevatte.

De geplande vergunningsaanvraag omvat dus geen nieuwe bodemingrepen, noch in zones die nog niet onderzocht zijn, noch in zones die een archeologisch kennispotentieel hebben.

De huidige vergunningsaanvraag heeft dus geen negatieve impact op het archeologisch kennispotentieel van de site.

2.3 Bestaande toestand

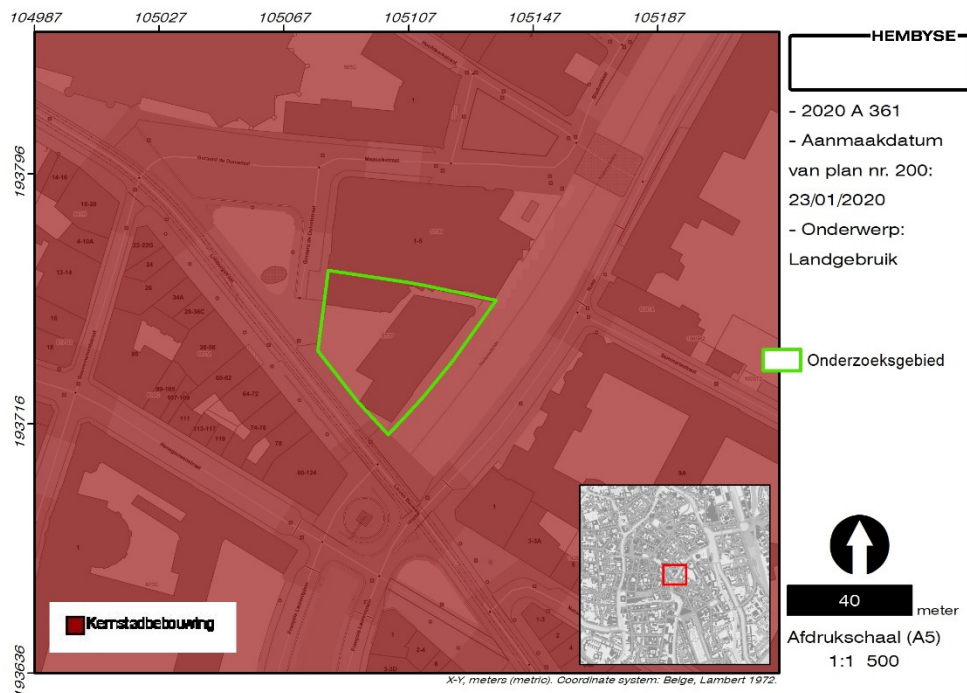
De gekarteerde bestaande toestand van het onderzoeksgebied is niet alleen een vereist onderdeel van de archeologienota, maar is ook het uitgangspunt voor het bepalen van het correcte archeologietraject. De stoffelijke eigenschappen van het onderzoeksgebied bepalen de meerdere of mindere mate waarin een volledig archeologisch onderzoek mogelijk is. Om de bestaande toestand vast te stellen, dient in eerste instantie kaartmateriaal te worden geraadpleegd, maar indien mogelijk ook het afstappen van het terrein te worden uitgevoerd.

2.3.1 Gekarteerd landgebruik

De huidige stoffelijke situatie van het onderzoeksgebied dient te worden onderzocht om het archeologietraject correct te bepalen. Met andere woorden: welke impact heeft het huidige (meest recente kartering is 2016) bodemgebruik op het archeologietraject ?

Op basis van het gekarteerde landgebruik is het onderzoeksgebied volledig gekarteerd als “Kernstadbebouwing”. Dit komt neer op:

Gebieden die voornamelijk bezet zijn door structuren en het transportnetwerk. Gebouwen, wegen en artificiële verharde oppervlakten die meer dan 80% van de totale oppervlakte uitmaken (minstens 80% is verhard).

Figuur 4. Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van het bodemgebruiksbestand/landgebruik van de regio. Onder: luchtfoto van het onderzoeksgebied in 1970¹.

Het onderzoeksgebied, dat bekend staat als het “Geeraard De Duivelsteen”, is een bekend en berucht gebouw in de historische stadskern van Gent en is vermoedelijk in basis één van de oudste gebouwen van de stad.

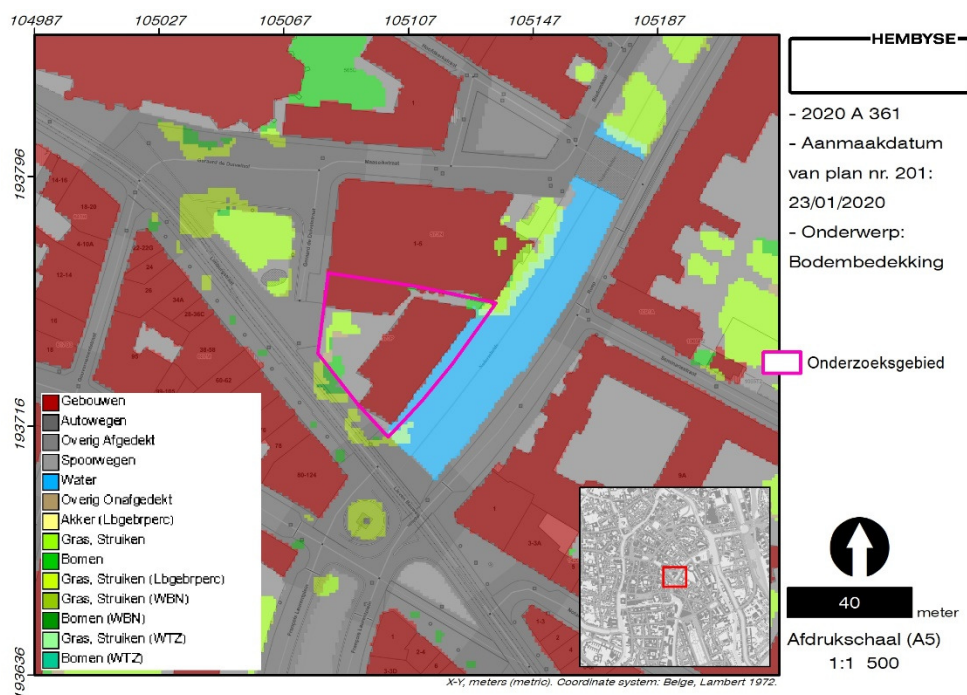
In de opname van het landgebruik uit 2016 is de situatie niet substantieel gewijzigd, en dit komt overeen met het huidige landgebruik (cf.

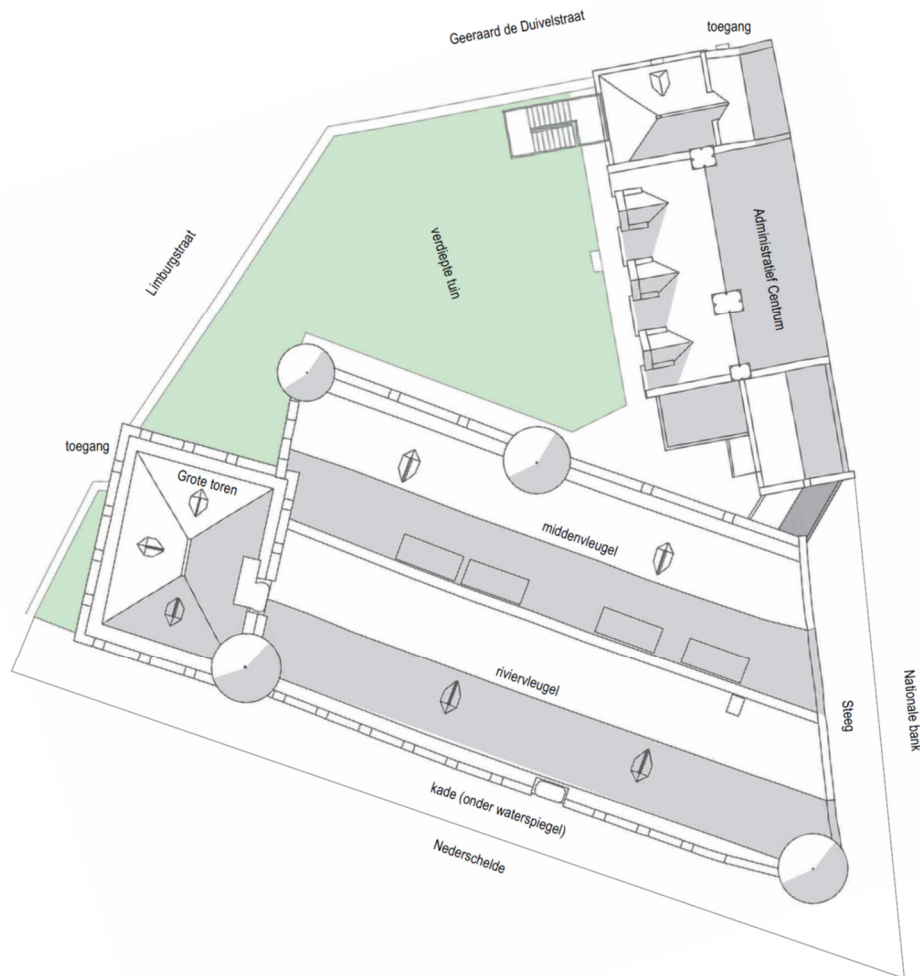
¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Geeraard de Duivelsteen [online] <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/24673> (geraadpleegd op 2 september 2020).

§Plaatsbezoek). Het onderzoeksgebied is dus in zijn geheel niet beschikbaar voor een regulier archeologietraject, indien zou blijken dat veldwerken noodzakelijk zijn.

2.3.2 Gekarteerde bodembedekking

Op de bodembedekkingskaart is de 21^e-eeuwse situatie grafisch weergegeven, weliswaar op een meer gedetailleerde en bijgevolg meer accurate manier. Deze kaart geeft weer op welke manier de bodem (zie §Aardkundige situering) afgedekt is.

Figuur 5. Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van het bodembedekkingsbestand. Onder: bestaande toestand (plan opgemaakt door Ars Horti).

Het onderzoeksgebied is grotendeels gekarteerd als “gebouwen”, maar ook een deel “overig afgedekt” en begroeiing (gras en struiken, bomen). Aan de zuidoostelijke perceelgrens is een strook water gekarteerd, dit is uiteraard de Schelde, waarvan deze tak gekend staat als Nederschelde, ook wel Reep genoemd.

2.3.3 Plaatsbezoeken

2.3.3.1 13 november 2019

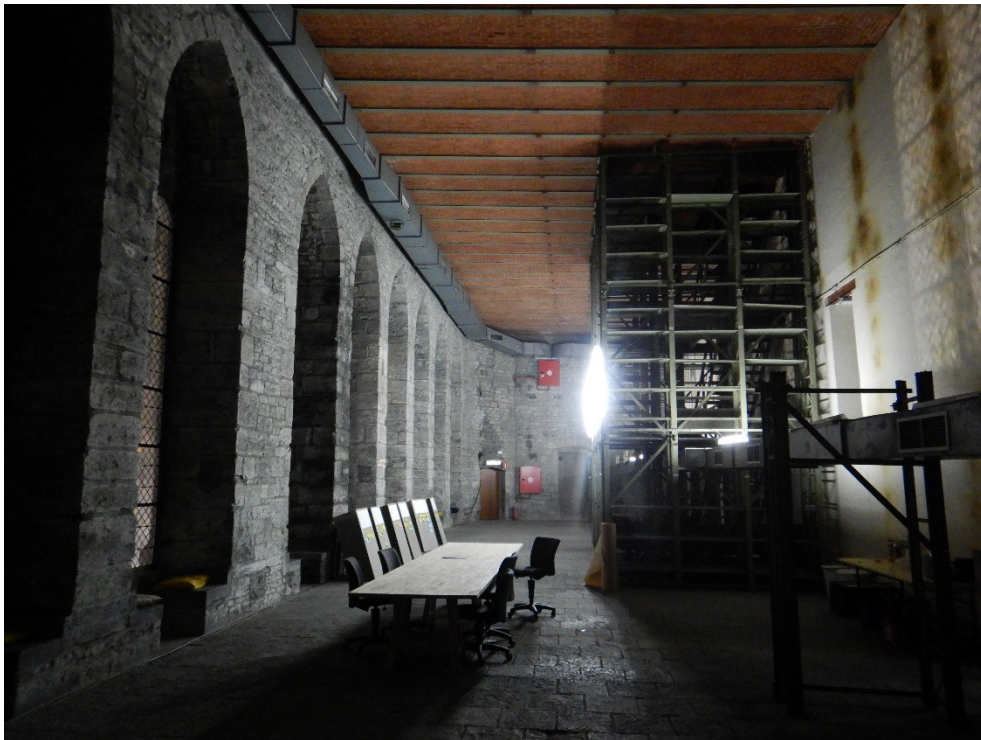
Voorafgaand aan het huidige onderzoek werden, in functie van het eerste deel van het volledige archeologietraject (cf. infra) twee plaatsbezoeken uitgevoerd om het landgebruik en eventuele discrepanties in de gekarteerde bodembedekking te onderzoeken.

Het eerste plaatsbezoek bestond uit een rondleiding binnen het volledige gebouwenbestand, waardoor een globaal beeld verkregen werd van de verschillende gebouwen en hoe deze zich verhouden. De nadruk hierbij was echter wel gericht op de kelder in de crypte, omdat dit geïdentificeerd wordt als het oudste deel van het bouwblok enerzijds en omdat de geplande werken (toentertijd bestaande uit het uitvoeren van enkele sonderingsputten met het oog op het opstellen van plannen voor een definitieve renovatie) voornamelijk binnen de crypte voorzien waren.

Het complex kon worden betreden via de toegang aan de Geraard De Duivelstraat 1 (het voormalige administratief centrum). Aangezien dit gedeelte van het gebouwencomplex was ingericht als tijdelijke woonruimte werd -om de privacy van de bewoners te respecteren- onmiddellijk doorgewandeld naar de achterliggende gebouwen, met name de midden- en riviervleugel van het steen zelf.

Aan beide vleugels was een tijdelijke invulling gegeven, bestaande uit een horecagedeelte met sanitaire voorzieningen en verschillende ruimtes voor tentoonstellingen en workshops allerhande.

Op de verschillende verdiepingen zijn de aanpassingen voor het voormalige rijksarchief nog zichtbaar.

Figuur 6. Zicht op de verdieping boven de crypte. Boven: middenvleugel. Onder: riviervleugel.

Vanuit deze vleugels kon de toren aan de zuidzijde van het gebouw betreden worden, die een schitterend zicht over de stad bood.

Figuur 7. Zicht op de torens van Gent vanop de toren van het Duivelsteen.

Vanuit de toren werd afgedaald naar de crypte, een vrij omvangrijke zaal die aanzienlijk lager ligt dan het huidige straatniveau. In deze ogenschijnlijk ondergrondse ruimte (die eigenlijk hoger ligt dan de Schelde) werd het eerste archeologietraject uitgevoerd (cf. infra).

22

Figuur 8. De crypte tijdens het plaatsbezoek in november 2019.

In de zuidwestelijke hoek van de crypte leek sprake te zijn van een verzakking, en dit was één van de redenen voor het uitvoeren van sonderingen (cf. infra) om de stabiliteit van de crypte te onderzoeken.

Figuur 9. De gestutte pijler tijdens de begeleiding van de sonderingsputten in juni 2020.

Tevens kon in het muurwerk worden vastgesteld dat er in de lange geschiedenis van het steen reeds verschillende verbouwingswerken werden uitgevoerd.

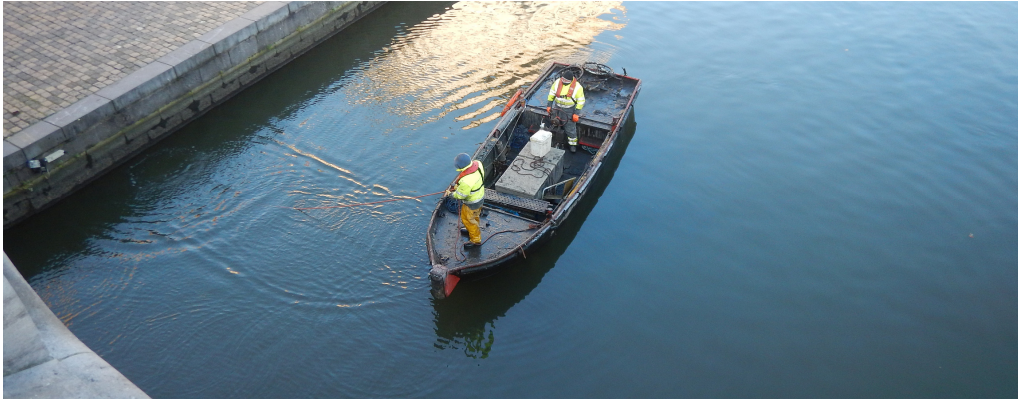

Figuur 10. In wijzerszin: een dichtgemetste watertrap in de zuidoostelijke hoek van de crypte; een obsolete toegang in de noordwestelijke hoek; verschillende herstelwerken in de zuidwestelijke hoek nabij de toren.

Deze aanpassingen konden in betere omstandigheden bekeken worden tijdens de begeleiding van de sonderingsputten in juni 2020 (cf. infra).

2.3.3.2 20 november 2019

Het tweede plaatsbezoek richtte zich op de aanwezigheid van een oude kade of aanlegsteiger in de Schelde, die het grootste deel van het jaar onder het wateroppervlak ligt. Deze aanlegsteiger valt binnen het huidige onderzoeksgebied en dit is de verklaring waarom de kadastrale perceelsgrens van het onderzoeksgebied ogenschijnlijk door de Schelde loopt.

Figuur 11. Het vissen naar wrakken in de Leie door medewerkers van de Vlaamse Waterweg. Onder: het verlaagde waterniveau aan het Geeraard De Duivelsteen waar de steiger door het troebele water zichtbaar is.

Er werd handig gebruik gemaakt van het moment waarop de Vlaamse Waterweg het niveau van de Schelde liet zakken om de nodige onderhoudswerken aan deze waterloop te doen. Het leegvissen van de Schelde en de Leie op fietswrakken is hierbij de voornaamste activiteit. Dit gebeurt door middel van een lijn, die systematisch vanuit een bootje wordt uitgewooid, waarna de wrakken aan de haak blijven hangen. Deze arbeidsintensieve werken nemen enkele dagen in beslag, waardoor een tijdsvenster werd gecreëerd waarbij de aanlegsteiger langs het onderzoeksgebied door de architect en de archeologen van Hembyse Archeologie kon worden betreden.

Figuur 12. Opmeten van TAW-waarden van de steiger tijdens het paatsbezoek op 20 november 2019. Onder: zicht op de aanlegsteiger op 24 september 1895.

Voor het betreden van de aanlegsteiger diende vanuit de conservatoriumbibliotheek meer dan twee meter naar beneden geklauterd te worden, waar deze in het verleden via de crypte van het steen bereikbaar zal zijn geweest.

De aanlegsteiger, die niettemin nog 20 tot 50 centimeter onder het wateroppervlak bleef liggen, bestaat ogenschijnlijk uit een kalksteen boordsteen en een plavei van bakstenen en kasseien. Van deze steiger zijn middels GPS TAW-waarden opgenomen, die later aan de onderzoeksdata zijn gekoppeld (cf. infra).

Verder konden echter, door het puinrijke slib tegen de muur van het Geeraard De Duivelsteen, weinig zinvolle waarnemingen worden gedaan. Het puinrijke slib bevatte muurankers, fragmenten kalksteen, baksteen, losse kasseien, glas en flessen (het moderne afval), een wieldop en andere

moderne troep. Er werden tevens enkele zoetwatermollusken vastgesteld, wat wijst op de verbeterde waterkwaliteit van de Gentse binnenwateren. Het lijkt er op (ook op basis van de gebruikte kasseien) dat de aanlegsteiger aangelegd is bij de “renovatie” van het steen aan het einde van de 19^e eeuw en bij het verhogen van het waterpeil (cf. infra) onder water is komen te staan. Sindsdien is de steiger aan het zicht onttrokken en goeddeels uit het collectieve geheugen van de Gentenaars verdwenen.

Het was bij het tweede plaatsbezoek reeds duidelijk dat indien de aanlegsteiger deel zou uitmaken van de geplande werken in en rond het complex, het zinvol was om deze bouwhistorisch en archeologisch te onderzoeken. De steiger is weliswaar een relatief jonge constructie, maar maakt onlosmakelijk deel uit van het volledige bouwhistorische verhaal van het steen.

2.3.3.3 14 september 2021

Een derde plaatsbezoek werd uitgevoerd naar aanleiding van de opmaak van de archeologienota in functie van de geplande werken voor de herbestemming. Het plaatsbezoek viel samen met een overleg met de Dienst Stadsarcheologie en het Agentschap Onroerend Erfgoed, waarbij de tuin en de Waterhal (crypte) bezocht zijn. De locatie van de liftput in het Huis (dit was op moment van het overleg nog in privaat gebruik) werd met de initiatiefnemer bezocht.

Figuur 13. De situering van de liftkoker in het Huis.

De zone voor het plaatsen van de liftput is een zeer kleine en benepen ruimte, het gaat om een liftput van 2,5 meter op 1,55 meter. De tweede liftput in de geplande werken bevindt zich in het Donjon en meet 1,94 meter op 1,71 meter. Dit zijn zeer kleine werkzones die niet in een klassieke archeologische werkput kunnen worden onderzocht.

2.4 Het archeologietraject

2.4.1 Historiek, fasering

Het archeologietraject bestaat uit verschillende afzonderlijke delen en het was bij de aanstelling van Hembyse Archeologie in 2019 reeds duidelijk dat het volledige archeologietraject in verschillende delen uit elkaar zou vallen en over meerdere jaren zou plaatsvinden.

In eerste instantie was het duidelijk dat graafwerken, hoe beperkt in oppervlakte ook, niet konden plaatsvinden zonder *één of ander* archeologisch advies. De eerste grondwerken die zouden plaatsvinden behelsden de aanleg van sonderingsputten in functie van de stabiliteit van het gebouw. De sonderingsputten boden kansen op meerdere vlakken: in eerste instantie was het een goede kans om reeds te starten met een bureauonderzoek en het synthetiseren van de historische en archeologische kennis over het steen. Ten tweede was het een goede kans om reeds een zicht te krijgen op de mogelijke stratigrafie van de crypte en de archeologische implicaties daarvan. Met andere woorden: indien de crypte meerdere Middeleeuwse niveaus zou blijken te bevatten, zou dit ook de initiatiefnemer en de architecten in staat stellen om de -toen nog embryonale- plannen bij te stellen.

Dit eerste onderzoek diende, omwille van de beperkte oppervlakte van de bodemingreep, te gebeuren als een archeologische opgraving vanuit wetenschappelijke vraagstelling. Dit onderzoek werd uitgevoerd onder projectcodes **2020A361** (bureaustudie) en **2020C211** (begeleiding van de sonderingsputten). Hiervan werd een eindverslag (ID1009) opgeleverd. Een groot deel van de onderzoeksdata en het kaartmateriaal dat hierbij gegenereerd is, wordt in het huidige archeologietraject opnieuw aangewend, zij het geactualiseerd waar nodig.

Het huidige deel van het archeologietraject is de opmaak van een archeologienota, gezien de oppervlaktecriteria waarbinnen de geplande werken vallen. De bureaustudie voor de archeologienota is uitgevoerd onder projectcode **2021H320**.

In 2024-2025 is het grootste deel van de tuin, de crypte en de donjon archeologisch onderzocht, dit is beschreven in het archeologierapport met **ID3510**. Ook in de voormalige kapel en de kloostertuin zijn archeologische opgravingen en waarnemingen uitgevoerd, waaronder de toevalsvondst in de voormalige kapel (**projectcode 2025J119**).

Alle grondwerken zijn reeds archeologisch onderzocht en/of opgevolgd.

2.4.2 Beslissingsboom

Op basis van voorgaande parameters kan het huidige archeologietraject worden bepaald. Dit gebeurt op basis van de “*Beslissingsboom voor verplicht archeologisch onderzoek bij het aanvragen of verlenen van vergunningen*”.

In dit geval zijn de “*Criteria bij een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen*” van toepassing:

Er is een omgevingsvergunning vereist/met vergunningsplichtige bodemingreep/niet in GGA/niet binnen gabarit lijninfrastructuur/niet binnen beschermde archeologische site/in VAZ/perceeloppervlakte is groter dan 300m²/vergunningsplichtige bodemingreep is groter dan 100m²/geen lijninfrastructuur en aanhorigheden

⇒ **Een archeologienota is noodzakelijk**

De opmaak van de noodzakelijke archeologienota kan ofwel in een regulier, ofwel in een uitgesteld archeologietraject gebeuren.

Het reguliere archeologietraject bestaat uit 1. een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem en indien noodzakelijk 2. een vooronderzoek met ingreep in de bodem.

1. Een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem bestaat uit een bureauonderzoek en indien noodzakelijk niet-intrusief vooronderzoek op terrein (terreininspectie, controleboringen, ...).
2. Een vooronderzoek met ingreep in de bodem bestaat uit één of meerdere intrusieve vooronderzoeken.

⇒ **De volgende parameter bepaalt het huidige archeologietraject: het te ontwikkelen gebied is nagenoeg volledig bebouwd en is dus niet beschikbaar voor een regulier archeologietraject.**

Op basis hiervan kan de huidige onderzoeksopdracht worden gedefinieerd.

2.4.3 **Onderzoeksopdracht**

Op basis van het afgebakende archeologietraject en de situering binnen dit archeologietraject is de huidige opdracht voor de onderzoekers van Hembyse Archeologie het opmaken van:

Bureaustudie/historisch onderzoek	☒
Landschappelijke boringen	☐
Verkennde en waarderende boringen	☐
Proefput in functie van steentijdsites	☐
Metaaldetectie/geofysisch onderzoek	☐
Veldkartering	☐
Proefsleuven/proefputtenonderzoek	☐
Vlakdekkende opgraving	☐
Andere: sonderingsputten	☐

Dit onderzoek of de combinatie van onderzoeken is een assessment van data, dat leidt tot een archeologische waardering van het onderzoeksgebied en een confrontatie met de geplande werken, waardoor een programma van maatregelen kan worden opgemaakt.

Het bereiken van dit onderzoeksdoel, het genereren van data en het opleveren van de onderzoeksdata, gebeurt strikt volgens het door AOE uitgestippeld methodologisch kader. Het archeologisch onderzoek in zijn geheel, hier benoemd als de "onderzoeksopdracht", dient te voldoen aan het kader van basisvoorschriften die in de Code van Goede Praktijk (verder: CGP) zijn beschreven. De "*CGP voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren*" wordt gaandeweg aangepast en vernieuwd, waarbij dient te worden vermeld dat in dit dossier gebruikt gemaakt wordt van de vigerende versie van de CGP op het moment van gunning van de opdracht, tenzij anders beschreven.

Conform de CGP worden ook onderzoeksvragen geformuleerd, die in de waardering van het onderzoeksgebied en de daarbinnen al dan niet aangetroffen archeologische sites, worden beantwoord.

Deze basis onderzoeksvragen zijn:

- * Kan er op basis van de bestaande dataset bepaald worden of er archeologische sporen, structuren of afgelijnde sites (“vindplaatsen”) aanwezig zijn ? Zo ja:
- * Is deze archeologische vindplaats voldoende waardevol dat het behoud in situ of ex situ de noodzakelijke investeringen verantwoordt ? Zo ja: motiveer.

Zoals altijd is de theorie eenvoudiger dan de praktijk en in die zin is een afwijking op de theorie ook het meest interessante. De CGP is immers opgesteld om een realistisch werkinstrument te zijn waarop afwijkingen mogelijk moeten zijn. De meeste afwijkingen blijken pas noodzakelijk tijdens de uitvoering van een prospectie met ingreep in de bodem, er moet dus steeds een “speelruimte” tussen de theorie en de praktijk indachtig worden gehouden. Alle afwijkingen ten opzichte van de Code van Goede Praktijk, de geldende wettelijke basis voor het uitvoeren van archeologisch onderzoek in Vlaanderen, moeten echter wel worden gemeld en gemotiveerd.

32

Zijn er in het huidige onderzoek afwijkingen op de CGP noodzakelijk geweest ?	JA ☐	NEE ☒
---	--------------------------------	--

Motiveer indien nodig:

Opgelet: data die niet relevant zijn voor de waardering van het huidige onderzoeksgebied worden niet in dit dossier opgenomen, tenzij anders vermeld.

3 Dataset en waardering

3.1 Bestaande data

Het archeologietraject bestaat uit een aantal onderzoeksmethodes, waarvan is afgewogen of deze “mogelijk” (uitvoerbaar), “nuttig” (archeologisch relevant), “schadelijk” (schadelijk voor het archeologisch bodemarchief) en noodzakelijk (noodzakelijk voor de waardering van het archeologisch kennispotentieel) zijn.

Op basis van het uitgevoerde traject kunnen de reeds toegepaste methodes worden getoetst.

Bureauonderzoek	Mogelijk	Nuttig	Schadelijk	Noodzakelijk	Eerder uitgevoerd
	☒	☒	☐	☒	☐

toelichting

Het bureauonderzoek heeft aangetoond dat er een zeer hoge verwachting naar archeologische sporen en structuren is die in verband gebracht kunnen worden met de historiek van het Geeraard De Duivelsteen. Dit steen zou dateren uit de 13^e eeuw, hoewel niet uitgesloten is dat het gebouw alsnog ouder te dateren is. Daarenboven valt ook niet uit te sluiten dat er sprake is van grondsporen die behoren tot de periode voorafgaand aan de bouw van het steen. Bovendien is er een goede kans op bewaring van deze sporen, aangezien er sprake is van verschillende ophogings- of dempingspakketten, waarbij het 19^e-eeuwse loopniveau nauwelijks gewijzigd is.

Sonderingsputten	Mogelijk	Nuttig	Schadelijk	Noodzakelijk	Eerder uitgevoerd
	☒	☒	☒	☒	☒

toelichting

De aangelegde sonderingsputten waren eerder beperkt in oppervlakte en in diepte ten gevolge van een hoge grondwaterstand. De gegevens konden echter aangevuld worden met data uit het geotechnisch onderzoek. Bijgevolg kan besloten worden dat er sprake is van een dik pakket ophogings- of dempingslagen die minimaal tot 3 à 3,5 meter onder het huidige maaiveld van de crypte reiken. Ook in het tuingedeelte is sprake van een zelfde ophogings- of dempingspakket.

Dit leidt tot de vraag: zijn deze methodes voldoende zodat een inschatting van het archeologisch kennispotentieel en een waardering van de eventueel reeds gekende archeologische sporen mogelijk zijn ?

Antwoord: JA NEE

Indien de dataset volledig is, kan deze aan de geplande werken worden getoetst en kan een beslissing genomen worden over de impact van de geplande werken.

Indien de dataset onvolledig is, worden in de volgende hoofdstukken verdere maatregelen getoetst.

3.2 Ontbrekende data

Indien de dataset onvolledig is, dient een afweging te worden gemaakt van mogelijke onderzoeksmethoden om de dataset te vervolledigen. Dit is dezelfde afweging als van de reeds toegepaste onderzoeksmethoden:

Geofysisch onderzoek	Mogelijk	Nuttig	Schadelijk	Noodzakelijk	Eerder uitgevoerd
	☒	☒	☐	☐	☐

toelichting

Zowel in de crypte als in de tuin kan een geofysisch onderzoek eventueel oudere muurresten opsporen. Het wordt echter niet als noodzakelijk geacht.

Landschappelijke boringen	Mogelijk	Nuttig	Schadelijk	Noodzakelijk	Eerder uitgevoerd
	☐	☐	☐	☐	☐

toelichting

De Pleistocene sedimenten bevinden zich ten dele dicht bij het oppervlak, met name in de tuin. Er zijn verder geen aanwijzingen dat binnen deze Pleistocene sedimenten (Weichseliaan) paleo-horizonten aanwezig kunnen zijn. Daarenboven is de ondiepe Holocene pre-stedelijke bodem verstoord door verschillende fasen van bebouwing en herbouw.

Landschappelijke profielputten

Mogelijk	Nuttig	Schadelijk	Noodzakelijk	Eerder uitgevoerd
----------	--------	------------	--------------	-------------------

toelichting

Cf. supra: er zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van paleo-horizonten.

Prospectie met ingreep in de bodem ifv steentijdartefactensites (verkenkende en waarderende archeologische boringen)

Mogelijk	Nuttig	Schadelijk	Noodzakelijk	Eerder uitgevoerd
----------	--------	------------	--------------	-------------------

toelichting

Binnen de Pleistocene sedimenten (Weichseliaan) zijn geen paleo-horizonten aanwezig en de ondiepe Holocene bodem is verstoord door bebouwing en verharding.

35

Prospectie met ingreep in de bodem ifv sporensites (proefsleuven, proefputten)

Mogelijk	Nuttig	Schadelijk	Noodzakelijk	Eerder uitgevoerd
----------	--------	------------	--------------	-------------------

toelichting

Op basis van de bouwhistoriek, de archeologische kennis van de nabije omgeving en het geotechnisch onderzoek (cf. infra) kan gesteld worden dat er met zekerheid archeologische sporen en structuren aanwezig zijn.

Werbbegeleiding van sonderingsputten

Mogelijk	Nuttig	Schadelijk	Noodzakelijk	Eerder uitgevoerd
----------	--------	------------	--------------	-------------------

toelichting

De resultaten van deze begeleiding wijzen op een mogelijk goede bewaring van het eventueel aanwezige bodemarchief.

**Vlakdekkende
opgraving**

Mogelijk	Nuttig	Schadelijk	Noodzakelijk	Eerder uitgevoerd
☒	☒	☒	☒	☒

toelichting

Er bevindt zich met zekerheid een archeologische site binnen het onderzoeksgebied, men kan zelfs stellen dat het volledige onderzoeksgebied een archeologische site *is*. Gelet op de geplande werkzaamheden is het uitvoeren van een opgraving de beste methode om de archeologische site te kunnen documenteren.

UPDATE: de ondergrondse delen van de site zijn volledig onderzocht, conform het PVM uit 2021.

Indien één of meerdere onderzoeksmethodes **noodzakelijk** zijn voor het vervolledigen van de archeologische dataset, worden deze in het programma van maatregelen besproken.

Te nemen maatregelen: JA NEE

Korte omschrijving:

Geen maatregelen

3.3 Waardering

Indien een inschatting van het archeologisch kennispotentieel en een waardering van de archeologische sporen mogelijk is, kan ook een waardering van de site worden gedaan.

Indien een inschatting van het archeologisch kennispotentieel niet mogelijk is (onvoldoende data), dient de waardering te worden uitgesteld tot de dataset vervolledigd is.

Indien de site geen archeologisch kennispotentieel of potentieel op aanzienlijke archeologische kenniswinst bevat (door een totaal gebrek aan archeologische sporen en structuren), dan is de waarde van de site vanuit archeologisch standpunt uiteraard nul. Indien de site een aantal sporen en structuren bevat, dient het potentieel aan archeologische kenniswinst/kennisvermeerdering afgewogen te worden aan zowel de geplande werken als de maatschappelijke en economische investering die noodzakelijk is voor het bewaren van het archeologisch kennispotentieel.

Conform de CGP worden ook onderzoeksvragen geformuleerd, die in de waardering van het onderzoeksgebied en de daarbinnen al dan niet aangetroffen archeologische sites, worden beantwoord.

Deze onderzoeksvragen zijn:

- * Bevat het onderzoeksgebied archeologische sporen, structuren of afgelijnde sites ?

Er kan besloten worden dat er archeologische sporen, structuren, lagen of horizonten binnen het volledige onderzoeksgebied aanwezig zijn. Er is een verwachting naar archeologische sporen en structuren vanaf ten minste de Volle Middeleeuwen, tot in de 19^e eeuw.

- * Zo ja: Is deze archeologische vindplaats voldoende waardevol dat het behoud in situ of ex situ de noodzakelijke investeringen verantwoordt ? Zo ja: motiveer.

Het Geeraard De Duivelsteen is een roemrijke plaats binnen de stad Gent dat omsluit met heel wat mysteries, vooral omwille van een gebrek aan archeologische kennis. Het kennisvermeerderingspotentieel van de site zelf, alsook de landschappelijk situering ervan binnen de oudste kern van de stad Gent is dermate hoog dat een archeologisch onderzoek van het aanwezige bodemarchief noodzakelijk **was. De site is onderzocht.**

4 Literatuuroverzicht

4.1 Naslagwerken

Acke B. e.a., 2007a. *Archeologisch onderzoek in Gent (O.-VI.)*, in: *Archaeologia Mediaevalis* 30, p.2-5, Brussel.

Acke B. e.a., 2007b. *Bisdomplein*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 1999-2006*, Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 1, Gentse Vereniging voor stadsarcheologie, Gent.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Geeraard de Duivelsteen* [online] <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/24673> (geraadpleegd op 2 september 2020).

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Gent – middeleeuwse stadskern* [online] <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13961> (geraadpleegd op 2 september 2020).

Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: *Historische stadskern van Gent* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140021> (geraadpleegd op 10 september 2019).

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Parochiekerk Sint-Hermes* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/28723> (geraadpleegd op 29 juli 2020).

Antrop M., 2002. *Traditionele landschappen van het Vlaamse Gewest, Versie 6.1*, opgemaakt door de Vakgroep Geografie van de UGent.

Ars Horti i.s.m. Katrien Hebbelinck, 2018. *Geeraard de Duivelsteen, Gent. Historisch-archivalisch onderzoek*, Rumst.

Borremans M., 2015. *Geologie van Vlaanderen*, Academia Press, Gent.

Capiteyn A., Antheunis G., Calle S., Charles L. & Laleman M.C., 2007. *Historische Atlas van Gent: een visie op verleden en toekomst*, SUN, Amsterdam.

Charles L. & Laleman M.C., 2006, *Het Gent boek*, Waanders Uitgevers, Zwolle.

Code Van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 4.0.

De Bleecker M., 2010. *Kuldersbloed en Blauwemeisjestrannen*, Drogen.

De Smaele B. & Pieters H., 2020. *Eindrapport naar aanleiding van sonderingen aan het Geeraard De Duivelsteen te Gent*, Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie 114, Gent.

De Smaele B. & Pieters H., 2021. *Archeologienota naar aanleiding van de herbestemming van het Geeraard De Duivelsteen te Gent*, Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie 199, Gentbrugge.

40

De Smaele B., Pieters H. & Mortelmans S., 2025 (in voorb.). *Vlakdekkend archeologisch onderzoek op de site Geeraard De Duivelsteen te Gent*, Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie 268, Gentbrugge.

Devriese L. & Gelaude F., 2012. *Ghentsche toestanden. Rondje Gent varen... maar niet zonder hindernissen*, in: Ghendtsche Tydinghen 41 n° 1, Heemkundige Kring Gent.

Gelaude F., 2021. *Getemde rivieren. Hoe het middeleeuwse Gent Schelde en Leie bedwong*, M&L Books, die Keure, Brugge.

Gysseling M., 1960. *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*.

Haecon, in samenwerking met Prof. Dr. De Moor G., 2000. *Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart, kaartblad 22 Gent*, Vlaamse Overheid, dienst Natuurlijke Rijkdommen, Brussel.

Laleman M.C. & Raveschot P., 1986. *Stadsarcheologisch onderzoek in Gent (O.-VI.)*, in: *Archaeologia Mediaevalis* 9, p. 60, Brussel.

Laleman M.C. & Raveschot P. 1991. *Inleiding tot de studie van de woonhuizen in Gent. Periode 1100-1300. De kelders*, in: *Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België*, Brussel.

Laleman M.C., 2016. *Bodemverhalen: 40 jaar archeologisch stadsonderzoek in Gent*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent.

Raveschot P., 1988. *Geraard de Duivelstraat*, in: *Stadsarcheologie* jg. 12 n° 4, Gent, pp. 41.

Stoops G., 2018. *Maaseikstraat. Archeologienota met beperkte samenstelling*, Stadsarcheologie Gent, Gent.

Stoops G. & Billemont J., 2018. *Bisdomplein, een weeshuis op de Scheldeoever*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 2018*, Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent, reeks 2 nr. 8, Gent.

41

Vandeputte O., 1995. *Gids voor Vlaanderen. Toeristische en culturele gids van de Vlaamse gemeenten*, Uitgeverij Lannoo, Tielt.

Vander Haeghen A., 2013?, *Gand. Guide illustré publié sous les auspices de la Commission Locale des Monuments*, Gent.

Van Ranst E. & Sys C., 2000. *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Universiteit Gent, Gent.

Van Zijverden W. & De Moor J., 2014. *Het groot profielenboek; Fysische geografie voor archeologen*, Leiden.

VMM, 2008. *Grondwater in Vlaanderen: het Centraal Vlaams Stelsel*, Vlaamse Milieumaatschappij, Aalst.

4.2 Online bronnen

<http://www.geopunt.be/>

<https://www.dov.vlaanderen.be/>

<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/>

<https://inventaris.onroerendergoed.be/aanduidingsobjecten/>

<https://cai.onroerendergoed.be/>

<http://uurl.kbr.be>

<https://www.cartesius.be/>

http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE

<https://geoplannen.omgeving.vlaanderen.be/roviewer/?t=7&m=1&category=2>

www.geologievannederland.nl

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Nederschelde#Heropening>

<https://gentdekuip.com/pleinen/bisdomplein/>

<https://beeldbank.stad.gent/>

<https://www.gent-geprent.com/>

5 Lijst van figuren

Figuur 1. Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van het gewestplan.....	10
Figuur 2. Inplantingsplan van de ontworpen toestand gelijkvloers en het funderingsplan -1 (onder).....	12
Figuur 3. Situering van de werkputten ten opzichte van de geplande werken in de BA2025.....	14
Figuur 4. Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van het bodemgebruiksbestand/landgebruik van de regio. Onder: luchtfoto van het onderzoeksgebied in 1970.....	17
Figuur 5. Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van het bodembedekkingsbestand. Onder: bestaande toestand (plan opgemaakt door Ars Horti).....	19
Figuur 6. Zicht op de verdieping boven de crypte. Boven: middenvleugel. Onder: riviervleugel.....	21
Figuur 7. Zicht op de torens van Gent vanop de toren van het Duivelsteen.....	22
Figuur 8. De crypte tijdens het plaatsbezoek in november 2019.....	22
Figuur 9. De gestutte pijler tijdens de begeleiding van de sonderingsputten in juni 2020.....	23
Figuur 10. In wijzerszin: een dichtgemetste watertrap in de zuidoostelijke hoek van de crypte; een obsoleete toegang in de noordwestelijke hoek; verschillende herstelwerken in de zuidwestelijke hoek nabij de toren.....	24
Figuur 11. Het vissen naar wrakken in de Leie door medewerkers van de Vlaamse Waterweg. Onder: het verlaagde waterniveau aan het Geeraard De Duivelsteen waar de steiger door het troebele water zichtbaar is.....	25
Figuur 12. Opmeten van TAW-waarden van de steiger tijdens het plaatsbezoek op 20 november 2019. Onder: zicht op de aanlegsteiger op 24 september 1895.....	26
Figuur 13. De situering van de liftkoker in het Huis.....	27

<i>Hembyse Archeologie is een handelsnaam van de in 2017 opgerichte vennootschap Hembyse BV.</i>	
<i>Maatschappelijke zetel:</i>	<i>Vogelhoekstraat 25A, 9050 Gentbrugge</i>
<i>BTW:</i>	<i>BE 0677.720.687</i>
<i>IBAN:</i>	<i>BE25890214307282</i>
<i>BIC:</i>	<i>VDSP BE 91</i>
<i>Telefoon:</i>	<i>0032 472 89 97 66</i>
<i>E-mail:</i>	<i>info@hembyse.net</i>
<i>Website:</i>	<i>www.hembyse.net</i>
<i>Sociale media:</i>	<i>https://www.facebook.com/HembyseArcheologie/</i>